

"לשמור על צלם אנוש" – אנושיות, מוסר בלחימה וחמלה מול קונפליקטים

אל"ם אַחַסָּאן דקסה ז"ל

כתיבת מערך השיעור : פני חזיז - רשת אמי"ת

נתוני יסוד ומבוא למורה

שם היחידה: "לשמור על צלם אנוש" – אנושיות, מוסר בלחימה וחמלה מול קונפליקטים
כותרת משנה: טוהר הנשק, חמלה מעבר לקווים וניהול מוסרי של קונפליקטים
דמות השראה: אל"ם אַחַסָּאן דקסה ז"ל
קהל יעד: כיתות י"א–י"ב | **משך זמן:** 45–50 דקות
עזרים: מצגת, פתקים מרובעים ("ממו"), נספח מקורות מודפס.

מבוא לרציונל הפדגוגי ("מהמיתוס אל האנושי")

מטרת היחידה היא לשבור את התפיסה לפיה לוחם מצטיין חייב להיות אטום, אכזר או נטול חמלה. המפגש עם קצין דרוזי בכיר וגיבור ישראל, שמצד אחד הסתער לבדו מול אש כדי לחלץ צנחנים, ומצד שני התעקש לטפל בפצוע מאוכלוסיית האויב, הופך אותו למצפן ערכי לניהול קונפליקטים בחיים שלנו.

מטרות השיעור:

- **חיבור רגשי:** היכרות עם דמותו של אחסאן כמפקד נועז שראה בערך חיי האדם עיקרון מקודש.
- **הקניית ידע והגות:** הבנת התפיסה ההיסטורית והפילוסופית לפיה מלחמה (וסכסוך

- בכלל) חייבת להיות כפופה לכללי מוסר וחמלה, אחרת היא מאבדת את צידוקה.
- **בירור זהות:** זיהוי המקומות שבהם אנו מאבדים את ה"צלם" שלנו בסכסוכים יומיומיים.
 - **אחריות למעשה:** יציאה לפעולה אקטיבית המיישמת כבוד וחמלה דווקא במקומות של מחלוקת או כלפי מי שנתפס כ"אחר".

רקע על הדמות (תמצית למורה)

אחסאן דקסה ז"ל, יליד דאלית אל-כרמל, היה מודל לחיקוי בעדה הדרוזית ובחברה הישראלית כולה. במלחמת לבנון השנייה חילץ צנחנים תחת אש כבדה כשהוא בטנק לבדו, וזכה לצל"ש אלוף פיקוד הצפון. הוא כיהן כמפקד חטיבה 401 במלחמת חרבות ברזל, והיה מפקד מוערך ונערץ. אחסאן נפל באוקטובר 2024 מפיצוץ מטען בקרב בג'באליא שבצפון רצועת עזה.

מהלך השיעור

1. הטבעת הרגשית: "הניצוץ – בין עוז לחמלה" (10 דקות)

המנחה יבחר אחת משתי האפשרויות הבאות:

- **אפשרות א' – טריגר "הניגוד המופלא (הטנק והפצוע)":** המנחה משרטט על הלוח את דמותו של אחסאן דרך שתי החלטות גורליות בחייו. *החלטה א' (2006):* נכנס לבדו בטנק לתוך כפר מלא מחבלי חיזבאללה, תחת אש תופת, פוגע במקור הירי ומציל צנחנים פצועים. *החלטה ב' (2023):* באמצע התופת בעזה, הוא מתווכח עם חייליו ודורש לפנות לישראל ולהעניק טיפול רפואי לגבר פלסטיני מבוגר ופצוע שמצאו. **שאלות לשיח:** איך שתי ההחלטות האלו – חיסול מחבלים וחילוץ חברים באש מול חמלה לפצוע מהצד השני – מסתדרות באותו אדם? האם חמלה כלפי האויב מחלישה את הלוחם או דווקא הופכת אותו לגיבור אמיתי?
- **אפשרות ב' – טריגר "הדם על הידיים של דוד המלך":** המנחה פותח בשאלה מפתיעה: "דוד המלך היה המלך הנערץ ביותר, משורר ולוחם דגול. למה אלוהים אסר דווקא עליו לבנות את בית המקדש?". המנחה מקריא מתוך הפירוש: כי דוד שפך דם רב במלחמות, ומלחמות – צודקות ככל שיהיו – מותרות כתם. לאחר מכן מוצגת תמונתו של אחסאן, לוחם שרצה לנצח אך סירב לאבד את נשמתו וצלמו בקרב. **שאלות לשיח:** מה זה אומר שגם "מלחמה צודקת" משאירה עלינו כתם? איך אפשר

להיאבק בעוצמה מבלי להפוך לאנשים אכזריים?

2. טבעת הערך והלימוד: לימוד חברות – העמקה בפרשנות (15 דקות)

מתודה: לימוד בחברות מתוך נספח המקורות המודפס. (שימו לב! את קטעי הלמידה תמצאו בסיום המערך בסעיף 7)

הצגת הסטיקר המלווה: "אנחנו מתעקשים לשמור על צלם אנוש ולבחור בחיים בכל יום מחדש" (מתוך מורשתו של אל"ם אחסאן דקסה ז"ל).

התלמידים קוראים ומנתחים בחברות את הפירוש מתוך הספר "פרקי בנים" (מאת הרב שי פירון וג'קי שימל), העוסק בגבולות המוסר במלחמה, במאבק הפנימי על צלם אנוש ובקדושת החיים משני צידי המתרס.

הסבר מושגים

- **צלם אנוש / צלם אלוקים:** הרעיון המוסרי העמוק לפיו כל אדם נושא בתוכו תכונות אלוקיות של חסד, מוסר, בינה ורצון חופשי, המחייבים אותנו להתייחס לחיים בכבוד הראוי להם.
- **טוהר הנשק ומוסר לחימה:** הקוד האתי שמחייב שימוש בכוח צבאי רק לשם המשימה, מניעת פגיעה מיותרת בחפים מפשע ושמירה על מוסריות החיילים גם מול אויב אכזר.
- **דה-הומניזציה לעומת הומניזציה:** התהליך שבו מפשיטים את האחר מאנושיותו (כדי שיהיה קל יותר לפגוע בו) לעומת השמירה על ה"הומניות" שלנו עצמנו, לא משנה מה הנסיבות.

שאלות הבנה והעמקה

שאלות הבנה:

1. על פי הפסקה הראשונה, מתי אנו נתקלים במבחן העליון של השמירה על צלם אנוש, ומדוע קשה כל כך לעמוד בו?
2. מדוע טוענים הכותבים כי "איבוד צלם האנוש שלנו הוא ניצחון הגדול ביותר של האויב"?

שאלות העמקה:

1. כיצד יכולה חברה דמוקרטית וחופשית להגן על עצמה מפני כוחות הפועלים ללא כל גבול מוסרי, ועדיין לשמור על "צלם אנוש"? האם הדבר מחליש או מחזק אותה לטווח הארוך?

2. שמירה על צלם אנוש אינה רלוונטית רק למלחמה. כיצד עיקרון זה בא לידי ביטוי במצבי משבר יומיומיים בחברה (כמו תאונת דרכים, אלימות ברשת, או התמוטטות כלכלית)?

3. טבעת הזהות: "שדה הקרב שלי – מוסר בקונפליקט יומיומי" (10 דקות)

מטרה: תרגום המושג "לשמור על צלם אנוש בקרב" למאבקים היומיומיים של התלמידים.
פעילות להתבוננות: המנחה מבקש מכל תלמיד להתבונן פנימה ולחשוב על ויכוח, קונפליקט חריף או "סכסוך" שהוא מנהל כעת (ברשתות החברתיות, מול חבר, מול קבוצה יריבה בבית הספר או מול ההורים).
שאלת המפתח להתבוננות אישית: "באילו מן הקונפליקטים והיריבים שלי אני חוצה את הגבול? היכן, רק כדי 'לנצח' את היריב שלי, אני מוכן להשתמש במילים משפילות, למחוק את הכבוד שלו, ולאבד את 'צלם האנוש' שלי בלהט הרגע?"

4. טבעת האחריות: "מבצע צלם אנוש – חמלה מעבר לקווים" (10 דקות)

מתודה: קריאה לפעולה אקטיבית וקבלת התחייבות קבוצתית/אישית.
הקריאה לפעולה: "אחסן הוכיח שהגדולה האמיתית של לוחם מתגלית כשהוא מושיט יד דווקא למי שנמצא מחוץ לקבוצה שלו, ואפילו למי שנחשב כאויב או 'אחר' (הפצוע הפלסטיני). המשימה שלנו השבוע אינה להשלים ולהיות חברים של כולם, אלא להוכיח שאנחנו מסוגלים לגלות אנושיות במקום שבו זה הכי קשה".
הנחיה למשימה: הכיתה יוצאת לאתר "אחר" מובהק או אדם שיש מולו מתיחות וריחוק (תלמיד מקבוצה חברתית יריבה, אדם שיש איתו מחלוקת אידיאולוגית קשה, או איש צוות/שומר שמעולם לא מתייחסים אליו). התלמידים מקבלים על עצמם לבצע פעולה אחת של עזרה קונקרטית, התעניינות כנה או הושטת יד לאותו אדם – ללא ציפייה לתמורה, וללא ניסיון "לפתור את הסכסוך", אלא כדי להבהיר: 'אני חלוק עליך/שונה ממך, אבל אני רואה את צלם האנוש שבך'.

5. משימה מעשית

הנחיה ליישום אישי: כל תלמיד בוחר מעשה אקטיבי אחד מתוך מבצע "צלם אנוש" ומבצע אותו במהלך 24 השעות הקרובות (הושטת יד, מילה טובה או מחווה של כבוד כלפי אדם שחלוקים

עליו). המנחה יקבע מפגש קצר בתחילת השבוע הבא שבו התלמידים ישתפו (ללא שמות) במעשה שיזמו ובתגובה שהתקבלה.

6. כתיבה אישית למשפחת הנופל

משימת חתימה: כל תלמיד כותב מכתב אישי קצר למשפחתו של אל"ם אחסאן דקסה ז"ל: ספרו להם מה למדתם מדמותו, ומה הייתם רוצים לאמץ באורחות חייכם מתוך מורשתו הערכית.

נספח – דף מקורות מונחה ללמידה בחברותות (לצילום וחלוקה)

הסטיקר המלווה: "אנחנו מתעקשים לשמור על צלם אנוש ולבחור בחיים בכל יום מחדש" (מתוך מורשתו של אל"ם אחסאן דקסה ז"ל)

תחנה 1: מלחמה כרע הכרחי, המלחמה הפנימית וקדושת החיים

קטע פירוש (מתוך הספר "פרקי בנים", מאת הרב שי פירון וג'קי שימל):
"מלחמות הן רע הכרחי, כמה נורא יהיה אם נתייחס אליהן כאל מציאות ששולט בה ריק מוסרי. ניצחון במלחמה דורשת הכרעה של האויב בלי לאבד צלם אנוש. המלחמה בהגדרתה הבסיסית ביותר היא מצב של חריגה מהנורמות האזרחיות המקובלות, אירוע שאלימות הופכת בו לכלי הכרחי להשגת מטרות קיומיות. יש מלחמות צודקות, ובמלחמה צריך לנצח. על המפקד והלוחם לבחון אם הצליחו להשיג את מטרות המלחמה בלי לפגוע בערכי מוסר בסיסיים. המלחמה איננה רק מאבק על שטח או על ניצחון, המלחמה היא גם מלחמה פנימית של הלוחם, הנדרש להיות נאמן לערכיו בתוך מרחב של חושך וצלמוות... אחסאן, לוחם עז נפש, סירב להתעלם מערכים מוסריים גם בשעת מלחמה. הוא ידע לדאוג לפצועים הפלסטינים שהגיעו לידינו, ודרש פינוי רפואי לישראל עבור פצוע מבוגר. מצד שני, עשה הכל בנחישות כדי למצוא חטופים. זה כוחו של צבא הגנה לישראל – ניצחון בשדה הקרב מתוך שמירה על ערכים נאצלים."

פתיחת מושגים:

- **צלם אנוש / צלם אלוקים:** התפיסה המוסרית היסודית שכל אדם נברא בצלם, ולפיכך נושא ערך קדוש הדורש כבוד וצימצום אכזריות, גם במצבי קונפליקט חריפים.
- **טוהר הנשק ומוסר לחימה:** הקוד האתי המחייב שימוש בכוח צבאי אך ורק לצורך המשימה והגנת המדינה, תוך שמירה על אנושיות ומניעת פגיעה בלתי מוצדקת בחפים

מפשע.

- **דה-הומניזציה:** תהליך פסיכולוגי מסוכן של שלילת אנושיות מהאחר או מהיריב. השמירה על צלם אנוש היא האנטי-תזה לדדה-הומניזציה.

שאלות לעיון ולדין:

1. על פי קטע הפרשנות מאת הרב שי פירון וג'קי שימל, מדוע המלחמה היא גם "מלחמה פנימית" עבור הלוחם?
2. איך אחסאן הצליח לאזן בין החובה להגן בנחישות על חייליו לבין החמלה שהפגין כלפי האדם המבוגר בצד השני?
3. כיצד שמירה על צלם אנוש ברגעי עימות מעצימה את כוחנו המוסרי והחברתי?

תחנה 2: מקורות השראה להרחבה

- **מקור השראה 1 (מתוך קוד "רוח צה"ל"):** "טוהר הנשק – החייל ישתמש בנשקו ובכוחו לביצוע המשימה בלבד, אך ורק במידה הנדרשת לכך, וישמור על צלם אנוש אף בלחימה. החייל לא ישתמש בנשקו ובכוחו כדי לפגוע בבני אדם שאינם לוחמים ובשבויים, ויעשה כל שביכולתו למנוע פגיעה בחייהם, בגופם, בכבודם וברכושם."
- **מקור השראה 2 (נתן אלתרמן ודוד בן-גוריון):**
בשיר "על זאת" (1948) כתב נתן אלתרמן על חובת המוסר בזמן לחימה. ראש הממשלה דוד בן-גוריון הורה להדפיס את השיר ולחלקו לכל חיילי צה"ל, וכתב לאלתרמן: "היית לפה טהור ונאמן למצפון האנושי; אם מצפון זה לא יפעל ויפעם בלבנו בימים אלה – לא נהיה ראויים לגדולות ולנצורות שניתנו לנו עד כה."
- **מקור השראה 3 (הרב אברהם יצחק הכהן קוק):** "דבר מוכרח הוא שיסגל האדם לעצמו את המוסר הטבעי הפשוט, בכל רחבו ועמקו... ועל גבי שתי הסגולות הללו יבנה את כל מעלות רוחו העליונות."